

Ks. Robert Gacek

Ceremoniarz w historii i we współczesnych dokumentach Kościoła

Funkcję ceremoniarza zaleca *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego* (106). *Wprowadzenie* nie ustanawia tu jakiegóż nowej posługi, gdyż właściwe ceremoniarzowi zadania w liturgii spełniane były od dawna. Przyjrzyjmy się więc historycznemu rodowodowi posługi ceremoniarza.

W historii

„Ceremoniarz jest to duchowny, którego urząd zależy na kierowaniu ceremoniami w czasie Mszy św. i przy innych obrzędach Kościoła Katolickiego”¹. Korzeni urzędu ceremoniarza należy szukać w starożytności, skoro już w czasach apostołskich Msza św. odprawiana była z niemałą okazałością. Św. Paweł zaleca, aby w Kościele wszystko odbywało się „godnie i w należyтым porządku” (1 Kor 14,40), co – według rozumienia wielu Ojców Kościoła – odnosi się przede wszystkim do obrzędów. Między innymi św. Jan Chryzostom „w I homilii na św. Mateusza pisze, że apostołowie w tych sprawach nawet najdrobniejszych i najmniej znaczących rzeczy nie lekceważyli”. Ceremoniarz mógł wtedy posiadać zupełnie inną nazwę albo jego obowiązki połączone były z jakimś innym urzędem, wszakże dla zachowania porządku sprawowanych celebracji, nieodzowną była osoba kierująca ich przebiegiem. Stanowisko to zajmowali duchowni więcej niż inni obeznani z liturgia².

Odkąd uroczystości liturgiczne nabrały pewnej okazałości, posługa „koordynacji czynności” wykonywana była przede wszystkim przez *diakona*. To on był odpowiedzialny za podział funkcji³, kiedy w połowie III w. na skutek liczebnego i terytorialnego rozrostu gmin (głównie w wielkich miastach), zaistniała konieczność ustanowienia „urzędów” i posług o charakterze pomocniczym w stosunku do posługi biskupów, prezbiterów i diakonów: subdiakon, akolita, egzorcysta, lektor, ostiariusz⁴.

Diakoni mieli również zadania związane z troską o ład w zgromadzeniu – informowali zgromadzonych o tym, co mają czynić, pilnowali porządku: wyznaczali wszystkim miejsca i upominali, gdy ktoś usiadł gdzie indziej; stojąc czuwali nad drzwiami mężczyzn (diakon) i kobiet (subdiakon), by nikt nie wyszedł ani nie otwierał drzwi w czasie liturgii eucharystycznej (zadanie to wypełniali także odźwierni – przy drzwiach mężczyzn, i diakonise – przy drzwiach kobiet) oraz by

¹ A. Nowowiejski, *Ceremoniarz i jego czynności podczas Mszy św. i w innych obrzędach Kościoła katolickiego*, Warszawa 1889, s. 5.

² Por. A. J. Nowowiejski, *Msza święta*, Płock 1993, s. 368.

³ Por. M. Brulin, *Servizi e ministeri nell'assemblea*, w: J. Gelineau (red.), *Assemblea santa. Manuale di liturgia pastorale*, Bologna 1991, s. 301.

⁴ Por. A.-J. Znak, *Historia liturgii*, Oleśnica 1993, s. 37-38.

nie wszedł nikt niewtajemniczony; przechadzając się pośród zgromadzonych, zwracali uwagę na ich zachowanie, by nie powstał wśród nich jakiś niepokój: by nikt nie rozmawiał, nie zasypiał, nie śmiał się, nie stroił min, nie dawał znaków; czuwali nad dziećmi, kazali matkom wziąć je na ręce; wzywali do pocałunku pokoju; w odpowiednich momentach nakazywali wstać, klęknąć, a nawet zalecali zachować milczenie; odsyłali katechumenów (później mógł to robić ostiariusz), opętanych, pokutujących, niewierzących, błędnowierców; nakazywali odstać nie mającym przyjąć Komunii świętej; odsyłali zgromadzonych słowami „Ite in pace”⁵.

W kolejnych wiekach funkcję ceremoniarza (jeszcze wtedy tak nie nazywanego), ze względu na jej dostojność, pełnili archidiaconi z pomocą diakonów i subdiakonów⁶. Nazywano ich w Kościele łacińskim „*admonitores, memoriales, rememoratorii*” lub *suggestores*, ze względu na ich funkcję przypominania kolejnych czynności obrzędowych w czasie sprawowania liturgii⁷; w Kościele greckim nosili nazwę *hypomimniskon* lub *hieromnemon*. I tak na przykład któryś z nich: daje scholi znak rozpoczęcia śpiewów, nakazuje akolitom zapalić świece, archidiacon daje biskupowi znak do powstania, wyznacza diakona, który ma zaśpiewać „Ite missa est”⁸. Daje się zauważyć, że coraz mniej zajmują się zgromadzonymi ludźmi, aż w końcu ich troską stanie się wyłącznie poprawność obrzędów⁹.

Urząd ceremoniarza w sensie ścisłym powstał ok. XV w., gdy liturgię, ukształtowaną (między VIII a XV w.) na wzór ceremoniału dworu cesarskiego, wzbogacono o liczne obrzędy oraz szczegółowe przepisy ich sprawowania. Spełniał go duchowny, którego zwano *caeremoniarius* lub *magister caeremoniarum*, mistrzem ceremonii¹⁰, to jest tym, pod którego kierownictwem mają być sprawowane wszystkie ceremonie. Miał on „czuwać, aby służba Boża była spełniana dostojnie, z godnością i majestatem i by była zachowana w najdrobniejszych szczegółach do obowiązujących przepisów”¹¹.

Przy Stolicy Apostolskiej papież mianował z grona kościelnych dygnitarzy kolegium ceremoniarzy, na czele którego stał ceremoniarz prefekt. Ich zadaniem było kierowanie celebrą papieża oraz kardynałów sprawujących uroczystą liturgię w zastępstwie papieża. W diecezjach Ceremoniał biskupi zalecał biskupowi (choć nie nakazywał) mianowanie dla kierowania celebrą pontyfikalną własną lub swego delegata, zarówno w kościołach katedralnych, jak i w innych kościołach diecezji, dwóch mistrzów ceremonii (bo jeden „nie zdoła uczynić zadość wymaganiom ładu i porządku podczas uroczystych nabożeństw”). Pierwszy ceremoniarz, zwany starszym, pełniący równocześnie funkcję sekretarza biskupa, miał na uwadze czynności spełniane przez celebransa oraz czuwał nad całością obrzędów; zajmował się osobą samego biskupa. Drugi ceremoniarz kierował asystą (wyższą i niższą); zajmował się prałatami

⁵ Por. A. J. Nowowiejski, *Msza święta...*, s. 80-108. 139-142. 1120.

⁶ Por. tamże, s. 368.

⁷ M. Pisarzak, *Ceremoniarz*, w: EK, t. 3, kol. 9.

⁸ Por. A. J. Nowowiejski, *Msza święta...*, s. 154-176. 368.

⁹ Por. M. Brulin, *Servizi e ministeri nell'assemblea...*, s. 301.

¹⁰ Por. M. Pisarzak, *Ceremoniarz...*, kol. 9.

¹¹ A. J. Nowowiejski, *Msza święta...*, s. 368.

i kanonikami. Pierwszy musiał mieć przynajmniej 25 lat i być kapłanem; drugim był najczęściej diakon (lub subdiakon)¹².

Kościół ustanowił pewne przepisy co do *przymiotów* piastującego urząd ceremoniarza, aby dostał się on w godne ręce. Ceremoniały biskupie, synody prowincjalne i dekrety świętej Kongregacji Obrzędów wymagały od ceremoniarza następujących zdolności:

- powinien być uczciwy w życiu i poważny;
- posiadać odpowiednie wykształcenie teologiczne;
- umiejętność pisania i mówienia po łacinie;
- znajomość obrzędów wraz z ich znaczeniem tak, aby będąc zapytany, mógł rozwiązać każdą ważniejszą wątpliwość;
- śpiew gregoriański;
- posiadać odpowiednie księgi liturgiczne oraz komentarze do nich;
- „ciała przystojność”¹³.

Papież Pius II, który zanim został biskupem, spełniał także urząd mistrza ceremonii, tak pisał o przymiotach tego ostatniego: „Kto będzie przeznaczony na ten urząd, ma być ciałem silny, biegły w liturgii, myślą wszystko obejmujący, aby wszystkich mógł zastąpić, za wszystkich myśleć i wszystkiemu zadość uczynić; a tak ma swój urząd spełniać, iż cokolwiek robi albo czegokolwiek innych nauczy, było jak najlepszym”¹⁴.

Ceremoniarz, żeby mógł z pożytkiem spełniać swój urząd, posiadał również pewne *przywileje*, które wszyscy inni duchowni, będąc w służbie Bożej, winni uszanować. Wszystkich (nie wyłączając członków kapituły) obowiązywało posłuszeństwo ceremoniarzowi w tym, co się tyczy ceremonii. Mieli zważać nie tylko na jego słowa, ale – zwracając ku niemu oczy – również na każde jego skinienie lub znak, choćby lekki, a nawet na jego spojrzenie, wskazujące co należy czynić. Gdyby ceremoniarz sam nie mógł podołać obowiązkom, spośród innych duchownych mógł sobie wybrać pomocników (subceremoniarzy); miał również prawo zastąpić się przez kogoś innego¹⁵. Ceremoniarz, gdy spostrzegł, że ktoś nie ma w poszanowaniu rubryk, miał obowiązek zgłosić to ordynariuszowi¹⁶.

Spośród całego duchowieństwa ceremoniarza w liturgii wyróżniały jego *insygnia*. Zakładał sutannę koloru fioletowego z czarnymi guzikami i bez czerwonych wypustek (ceremoniarz katedralny) lub ubiór właściwy jego godności kościelnej (zwłaszcza ceremoniarze papiescy) oraz komżę. Ceremoniarz katedralny nosił nadto w ręku berło, jako znak nie tylko swego urzędu, ale i obowiązku karcenia; berło to mogło być pokryte jedwabiem lub sukniem i ozdobione herbami kościoła lub biskupa albo obrazem lub posążkiem patrona katedry¹⁷.

¹² Por. M. Pisarzak, *Ceremoniarz...*, kol. 9; A. J. Nowowiejski, *Msza święta...*, s. 368-369.

¹³ A. Nowowiejski, *Ceremoniarz i jego czynności...*, s. 8.

¹⁴ Tamże, s. 9.

¹⁵ Por. A. J. Nowowiejski, *Msza święta...*, s. 368-369. 955.

¹⁶ Por. tamże, s. 265.

¹⁷ Por. M. Pisarzak, *Ceremoniarz...*, kol. 9; A. J. Nowowiejski, *Msza święta...*, s. 369.

W potrydenckiej liturgii posługa ceremoniarza obejmowała wiele różnorodnych zadań. Zaczyna on swoją posługę jeszcze przed rozpoczęciem liturgii. Najpierw *przygotowuje*¹⁸ przedmioty liturgiczne w prezbiterium (np. przybiera mszał oponą barwy szat i ustawia go na ołtarzu, wyszukawszy wpieryw formularz mszy i założywszy zakładki, ustawia kielich na kredencji). W *zakrystii*¹⁹ kieruje obmyciem rąk biskupa (pomaga biskupowi zdjąć cappam magnam i mucet i składa je ostrożnie w odpowiednim miejscu, daje znak dostojnikowi, który ma posługiwać przy obmyciu rąk; przy umywaniu rąk przez papieża klęknięciami i innymi ruchami kieruje dwóch ceremoniarzy), daje też znak akolitom, którzy przynoszą szaty biskupa.

Przed wyjściem z zakrystii ceremoniarz daje znak do pokłonu krzyżowi. Przy wyjściu podaje wodę święconą subdiakonowi i diakonowi. W *procesji wejścia*²⁰ i przy powrocie do zakrystii idzie obok celebransa; w liturgii papieskiej mistrz ceremonii otwiera pochód, a ceremoniarze idą przy sedia gestatoria.

W odpowiednim momencie ceremoniarz *daje znak*²¹ różnym posługującym do wykonania przez nich czynności (chórowi, by odpowiedział; celebransowi i ministrom, by zbliżyli się do ołtarza albo odeszli do swoich siedzeń; diakonowi, by wziął ewangelia, by zdjął biret przed procesją z ewangelia, by ucałował rękę biskupa po przeczytaniu przez tegoż ewangelii; akolitom, by zanieśli ampułki na ołtarz; w czasie liturgii papieskiej – biskupowi zakrystianowi, by udał się do kredencji. Wzywa też celebransa, by usiadł albo wstał). Ceremoniarze chóru czuwają nad utrzymaniem jedności w chórze²².

Wielokrotnie ceremoniarz *prowadzi*²³ (czy też: przeprowadza) różnych posługujących z miejsca na miejsce (np. celebransa i ministrów; kaznodzieję do ucałowania ręki biskupa; diakona do ambony; subdiakona przed i po odśpiewaniu epistoły; subdiakona, archidiakona, audytora rotty przy przekazaniu znaku pokoju; posługujących przy obmyciu rąk papieża, przy ablucji; przygotowujących ołtarz; turyferarza i ministrantów ze świecami z i do zakrystii; turyferarza i akolitów do miejsca czytania ewangelii i z powrotem). Często *towarzyszy turyferarzowi*²⁴, idąc zawsze po jego prawej stronie. Przy okadzeniu ewangelia podaje kadzielnicę diakonowi i odbiera ją od niego. Przy nałożeniu kadzidła podaje i odbiera od diakona łądkę. Ceremoniarz może okadzić Najświętszy Sakrament w czasie podniesienia, nałożywszy wcześniej kadzidła.

¹⁸ Por. A. J. Nowowiejski, *Msza święta...*, s. 451-452. 473.

¹⁹ Por. tamże, s. 454-455. 459.

²⁰ Por. tamże, s. 471. 473-474. 1055-1056.

²¹ Por. tamże, s. 516. 533. 634. 638. 640. 665-666. 669. 1008.

²² Duchowieństwo w prezbiterium dzieli się na chóry. Pierwszy stanowią biskup i asystujący mu, drugi – celebrans i jego asystencja, trzeci – kanonicy, czwarty – kapłani i klerycy. Osoby należące do jednego chóru winny zachować jednogodność we wszystkich ruchach chórowych. Por. A. J. Nowowiejski, *Ceremoniał parafialny. Przewodnik liturgiczny dla duchowieństwa duszpasterstwem dusz zajętego*, Płock 1931, 197.

²³ Por. A. J. Nowowiejski, *Msza święta...*, s. 516. 584. 586. 636-637. 644-645. 650. 669. 702. 782. 864. 913. 928. 954. 1013-1014.

²⁴ Por. tamże, s. 634-636. 638-639. 643-645. 782. 811. 864.

Ceremoniarz podaje posługującym lub też odbiera od nich *księgi*²⁵ liturgiczne (bierze epistolarz z kredencji i podaje subdiakonowi; po odśpiewaniu epistoły odbiera go od subdiakona. Podobnie podaje ewangeliarz diakonowi, a odebrawszy go później od subdiakona zanoszą na kredencję. Podaje ministrantowi kanon do trzymania albo sam go zbliża do biskupa. Podając mszał archidiakonowi, odbiera od niego kanon). Zadaniem ceremoniarza jest również pokazywanie w mszale modlitw celebransowi. Jeśli trzeba, przewraca karty mszału czy ewangeliarza.

Ceremoniarz zajmuje się *nakryciami głowy*²⁶ (odbiera od diakona i podaje mu birety diakona i celebransa, ilekroć muszą je zdjąć czy założyć; przed prefacją zdejmując piuszkę biskupowi; zakłada mu ją po Komunii świętej). Pomaga także w *innych czynnościach*²⁷: wraz z innymi przygotowuje wszystko do obmycia rąk papieża, sam podchodząc z tacką na pierścień i rękawiczki; przy kredencji podaje bursę diakonowi, podaje mu patenę, uprzednio ją odsłoniwszy; odbiera od subdiakona welon na kielich i podaje mu go; przenosi wypuryfikowaną puszkę na kredencję; okrywa kielich palką; próbuje wina przed nalaniem go do kielicha przez kapłana; podkłada biskupowi poduszkę do uklęknięcia.

Mimo iż ceremoniarz w wielu momentach musi interweniować, swoją posługę spełnia *dyskretnie*²⁸, nie przesłaniając sobą obrzędów, gdy przyjdzie mu znaleźć się w centrum akcji liturgicznej. Kiedy w czasie śpiewania epistoły przyjdzie mu stanąć po lewej stronie subdiakona, a przy ewangelii po prawej stronie diakona, stoi zawsze nieco z tyłu. Prowadząc wielu posługujących idzie na ich czele, lecz kiedy dojdą na przewidziane miejsce, ustępuje im, by mogli swobodnie przejść.

Zaczerpnięta z wydanego przed Soborem Watykańskim II słownika definicja: „ceremoniarz – mistrz ceremonii, *duchowny*, który czuwa nad godnym i właściwym spełnianiem uroczystych czynności liturgicznych”²⁹, jednoznacznie rozstrzyga sprawę osoby, która ma tę funkcję pełnić. W liturgii papieskiej i biskupiej funkcja ceremoniarza należała wyłącznie do duchownych wyższych święceń. W parafiach można było ją powierzyć duchownym niższych święceń (klerykom), a także świeckim mężczyznom.

Nie należało do zadań ceremoniarza zajmowanie się zgromadzonymi ludźmi, ale wyłącznie dbałość o poprawność obrzędów.

We współczesnych dokumentach Kościoła

Wprowadzenie funkcji ceremoniarza opiera się na numerze 69 pierwszego i drugiego wydania *Ogólnego wprowadzenia do Mszału rzymskiego*, choć funkcja ta nie jest tam tak nazwana wyraźnie; nazwa „mistrz ceremonii” pojawia się za to w kolejnym, trzecim wydaniu *Wprowadzenia* w numerze 106. Wyodrębniając ceremoniarza spośród innych funkcji liturgicznych, *Wprowadzenie* nie nakazuje, aby w każdej cele-

²⁵ Por. tamże, s. 533. 583. 585-586. 635. 637-638. 640. 644-645. 887. 1009. 1013.

²⁶ Por. tamże, s. 474. 516. 666-667. 769. 1013. 1055.

²⁷ Por. tamże, s. 666. 702. 913. 929. 1009. 1013. 1036.

²⁸ Por. tamże, s. 516. 583. 645. 639. 940.

²⁹ A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Poznań-Warszawa-Lublin 1958, s. 82.

bracji był on obecny, niemniej wyraźnie go zaleca, „przynajmniej w kościołach katedralnych i większych”. Pełniejszy, zwarty opis nie tylko jego zadań, ale i umiejętności, które powinny go cechować, oraz sposobu sprawowania przez niego posługi znajduje się w *Ceremoniale episcoporum* w numerach 34-37.

Jakie miejsce zajmuje ceremoniarz *pośród innych posługujących*? Wymienione księgi, przedstawiając cały wachlarz posług w liturgii, zawsze zaczynają od tych, które związane są z wyższymi święczeniami: prezbiterów i diakonów. Opisując zaś inne szczególne posługiwania, na pierwszym miejscu wymieniają urząd akolitów i lektorów ustanowionych. Dalej są już różnice. *Ceremoniale episcoporum* wymienia tylko psalmistę, po czym od razu ceremoniarza, a po nim zakrystiana oraz scholę. *Wprowadzenie* wyszczególnia najpierw funkcje spełniane w prezbiterium (w różnej kolejności w zależności od wydania): ministrantów, nadzwyczajnych szafarzy Komunii świętej, psalmistę, czytających słowo Boże; z kolei funkcje spełniane poza prezbiterium: scholę, kantora, komentatora, zbierających składkę, służbę ładu, zakrystiana. Dopiero na końcu wymieniony jest ceremoniarz³⁰. I w OWMR i w CE ceremoniarz znajduje się wśród posług przeznaczonych dla świeckich. Takie umiejscowienie ceremoniarza wskazuje wyraźnie, iż jego posługa nie jest zarezerwowana wyłącznie dla duchownych, czy chociażby zalecana tylko dla nich, co oczywiście nie wyklucza możliwości wykonywania jej przez osobę duchowną³¹.

Według CE i OWMR, przed ceremoniarzem stoją dwa główne zadania: najpierw ma on **PRZYGOTOWAĆ** liturgię, a następnie **POKIEROWAĆ** jej przebiegiem³².

Warto prześledzić, jak zmieniało się ujęcie tego punktu w kolejnych wydaniach Mszału. OWMR³ 106: „Wypada, aby przynajmniej w katedrach i w większych Kościołach był odpowiednio przygotowany *mistrz ceremonii*, który by się troszczył o należyłą organizację czynności liturgicznych oraz o wykonywanie ich przez wyświęconych szafarzy i przez wiernych świeckich w sposób godny (*decore* – przyzwoicie, pięknie, ślicznie), w należyтым porządku i pobożnie”. Zawsze zadaniem wykonującego tę posługę jest „*troska o szeroko pojętą należyłą organizację czynności oraz ich właściwe wykonanie*”. Sama *organizacja czynności* w wydaniu pierwszym zawężona jest do *podziału funkcji*. Troską o właściwe wykonanie czynności obejmować miał ceremoniarz tylko *służbę liturgiczną* (do drugiego wydania), teraz zaś zarówno *wyświęconych szafarzy*, jak i *wiernych świeckich*, przy czym „wierni świeccy” nie są tu zawężeni do „służby liturgicznej”. I wreszcie: poprzednie wydania mówią, iż „dobrze jest wyznaczyć kogoś”, obecne zaś nazywa tego „kogoś” – „*odpowiednio przygotowanym mistrzem ceremonii*”.

Skoro ceremoniarz ma najpierw **PRZYGOTOWAĆ** liturgię, jego służba zaczyna się zanim jeszcze liturgia się rozpocznie. Nie jest to zadanie łatwe, ponieważ chodzi nie tylko o przygotowanie obrzędu, ale o przygotowanie ludzi³³.

³⁰ Por. CE 18-41; OWMR² 58-73; OWMR³ 91-107; A.-J. Znak, *Fundamentalne rzeczywistości liturgii*, Oleśnica 1992, s. 81-88.

³¹ Por. CE 36; R. Berger, *Mały słownik liturgiczny*, Poznań 1995, s. 25.

³² Por. CE 34.

³³ Por. S. Szczepanec, *Ceremoniarz*, Kraków 1992, s. 12.

Sobór zaleca, aby posługujący w liturgii wykonywali swoją funkcję „z tak szczerą pobożnością i dokładnością, jak to przystoi wzniosłej posłudze i odpowiada słusznym wymaganiom ludu Bożego. Należy więc starannie wychować te osoby w duchu liturgii oraz przygotować do odpowiedniego i zgodnego z przepisami wykonywania przypadających każdemu czynności”³⁴. „Formacja liturgiczna powinna zmierzać do uświadomienia najgłębszych wymiarów uobecnienia Misterium Paschalnego w sakramentach, a także uczyć kształtowania żywej liturgii z udziałem wspólnoty. Należy zatroszczyć się o przygotowanie osób świeckich, które mogłyby pełnić właściwe im funkcje liturgiczne”³⁵. Formacja liturgiczna jest więc pierwszym zadaniem ceremoniarza w ramach przygotowania liturgii (przygotowanie dalsze). Powinna ona zawierać „katechezę ściśle liturgiczną”³⁶ i prowadzić do tego, by posługujący nie tylko poprawnie wykonywał swoje czynności, ale potrafił je jeszcze umiejętnie zakomunikować, czyli przekazać sens tego, co czyni; by „przemawiał” samym sobą, by wszystko w jego postawie świadczyło o tym, że sam uczestniczy w liturgii i głęboko ją przeżywa³⁷. W tej pracy formacyjnej ceremoniarz może korzystać z pomocy ustanowionych lektorów (przygotowanie innych do czytania Pisma Świętego) i akolitów (przygotowanie innych do czasowych posług przy ołtarzu: mszału, krzyża, świec itd.)³⁸.

„Każdą akcję liturgiczną należy starannie (OWMR² – dobrze) przygotować przy zgodnym współudziale wszystkich zainteresowanych oraz (w OWMR² brak tego wskazania) przy użyciu mszału i innych ksiąg liturgicznych, tak co do strony obrzędowej, jak i spraw duszpasterskich czy muzyki. Dokonuje się tego pod kierunkiem rektora kościoła, uwzględniając także zdanie wiernych w sprawach, które ich bezpośrednio dotyczą. Kapłanowi zaś przewodniczącemu celebracji przysługuje zawsze prawo decydowania o tym, co należy do jego zadań”³⁹. Ceremoniarz, animując i koordynując to przygotowanie, winien wpieryw *uzgodnić szczegóły celebracji* z jej przewodniczącym, a następnie z wszystkimi osobami wykonującymi poszczególne czynności w zgromadzeniu⁴⁰: z lektorem uzgadnia czytania, z zespołem śpiewaczym – repertuar śpiewów, z zakrystianem – co ten ma przygotować, z ministrantami – co każdy z nich ma czynić⁴¹. Powinien także uwzględnić rolę wiernych⁴². Musi również dobrze poznać miejsce celebracji.

³⁴ KL 34.

³⁵ II Polski Synod Plenarny, *Liturgia Kościoła po Soborze Watykańskim II*, 78.

³⁶ KL 35.

³⁷ Por. H. J. Sobeczko, *Zgromadzeni w imię Pana. Teologia znaku zgromadzenia liturgicznego*, Opole 1999, s. 141-142. Autor pisze w tym dziele o sposobie wykonywania posługi przez przewodniczącego zgromadzenia, nic jednak nie stoi na przeszkodzie, by odnieść te uwagi do wszystkich posługujących.

³⁸ Por. Paweł VI, *Motu proprio «Ministeria quaedam»*, 5 i 6.

³⁹ OWMR³ 111; por. KL 22.

⁴⁰ Por. CE 35.

⁴¹ Por. T. Sinka, *Ceremonie Mszy świętej*, Kraków 1998, s. 17; A. J. Nowowiejski, *Ceremoniał parafialny...*, s. 544.

⁴² Por. KL 31. O ile OWMR 69 koncentruje troskę ceremoniarza jedynie na służbie liturgicznej, IMGR 106 rozszerza ją na całe zgromadzenie.

W ramach przygotowania bliższego ceremoniarz musi najpierw ustalić skład zespołu liturgicznego oraz podzielić funkcje⁴³. A jest to zadanie niełatwe, ze względu na problem Kryterium podziału posług w zgromadzeniu liturgicznym. Z jednej strony – każdy wierny ma pełne prawo, a nawet obowiązek, uczestnictwa w czynnościach liturgicznych spełniając jedną z pozasakramentalnych posług w zgromadzeniu⁴⁴. Z drugiej – np. „podczas niedzielnych Mszy sprawowanych w parafii – jako «wspólnocie eucharystycznej» – spotykają się różne ruchy, stowarzyszenia, a także małe wspólnoty zakonne istniejące na jej terenie. Mogą wówczas doświadczyć tego, co stanowi o ich głębokiej wspólnocie, niezależnie od właściwej im duchowości, którą mają prawo odróżniać się od innych”⁴⁵. To doświadczenie jedności mimo różnorodności ukaże się wyraźnie w zgodnym współdziałaniu przedstawicieli tych wspólnot, z których każdy będzie pełnił jakąś posługę w liturgii. Poza tym, ponieważ liturgia jest „źródłem i szczytem” życia chrześcijańskiego, winno być wyraźne odniesienie między funkcją spełnianą w liturgii, a tym, co człowiek robi w codzienności, a co jest wypadkową jego wykształcenia, pracy zawodowej, przymiotów, przyjęcia sakramentu itp.⁴⁶.

Kiedy już funkcje są podzielone, należy przeprowadzić próbę zespołu, w terminie odpowiadającym jego członkom. Należy na niej wyjaśnić wszystkie wątpliwe kwestie⁴⁷. Ceremoniarz „dopilnuje, aby ministranci dobrze przeciwiczyli poszczególne funkcje, które mają spełniać, aby każdy wiedział, co do niego należy i umiał to poprawnie wykonać”⁴⁸, aby każdy czynił „tylko to i wszystko to, co należy do niego”⁴⁹. Powinien zwrócić uwagę na zgodność między gestem, słowem i sprawowaną czynnością, a w ujęciu negatywnym – wyeliminować zachowania, które rozpraszają, wprowadzają zdenerwowanie, niepokój zgromadzenia.

Od strony przygotowania czynności i osób ceremoniarz współpracuje z przewodniczącym zgromadzenia liturgicznego i innymi posługującymi. Potrzeba jeszcze przygotowania miejsca celebracji i przedmiotów, które będą w niej potrzebne: ksiąg liturgicznych, paramentów, naczyń itd.⁵⁰ Odpowiada za to zakrystianin⁵¹, który tym samym, podlegając ceremoniarzowi, wraz z nim przygotowuje celebrację⁵². W trosce

⁴³ Por. F. Błachnicki, *Katechizm służby liturgicznej*, Lublin 1995, s. 117.

⁴⁴ Por. KPK, kan. 213-214; zob. J. Dyduch, *Udział świeckich w kulcie liturgicznym w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego*, RBL 1(1985), s. 16-28.

⁴⁵ DD 36.

⁴⁶ Por. S. Szczepaniec, *Ceremoniarz...*, s. 8-9.

⁴⁷ Por. CPL, s. 45.

⁴⁸ T. Sinka, *Ceremonie Mszy...*, s. 17.

⁴⁹ KL 28.

⁵⁰ Por. T. Sinka, *Ceremonie Mszy...*, s. 18.

⁵¹ „Kościelny (zakrystianin) należy do jednych z najstarszych i bardzo odpowiedzialnych posług w Kościele. W ciągu wieków różnie nazywany i różnie kształtował się zakres jego obowiązków. W Rzymie od połowy III w. otrzymywał niższe święcenia i nazywano go „ostiariuszem” (pilnujący wejścia do kościoła, zamykający i otwierający drzwi kościoła i zakrystii, dzwoniący na liturgię, trzymający księgę lekcjonarza lub ewangeliarza w czasie homilii, aby głoszący mógł z nich w każdej chwili skorzystać). Kiedy ostiariat stał się jedynie kolejnym stopniem dla kandydatów na drodze do kapłaństwa, przyjęła się nazwa zakrystianina (*sacristanus*, od łac. *sacer* – święty)”. H. J. Sobeczko, *Zgromadzeni w imię Pana...*, s. 171-172.

⁵² Por. CE 37.

o piękno liturgii zwraca on szczególną uwagę na „piękno i czystość szat liturgicznych, obrusów, wazonów itp.”⁵³ Również każdy ministrant sam przygotowuje wszystko, co mu jest potrzebne do służby. Ceremoniarz powinien jednak skontrolować całość, sprawdzić czy wszystko jest należycie przygotowane⁵⁴.

Drugim głównym zadaniem ceremoniarza jest **POKIEROWANIE CELEBRACJĄ**, tak by sprawowana była poprawnie i pięknie⁵⁵. Im lepiej przygotowana liturgia, gdy każdy wie, co do niego należy, co i w którym momencie ma czynić, tym mniej pracy ma ceremoniarz w czasie liturgii⁵⁶. Jedno z możliwych określeń ceremoniarza brzmi: „człowiek, który w celebracji liturgicznej jest odpowiedzialny za sposób spełniania funkcji przez wszystkich członków zespołu liturgicznego, ale sam tych funkcji nie wykonuje”⁵⁷.

Czuwając nad poprawnym, spokojnym i nienerwowym przebiegiem całości ceremonii wykonywanych przez zespół liturgiczny, „w stosownej chwili [...] koordynuje czynności asysty, ministrantów, kantorów, celebransa i ewentualnie koncelebransów, o ile są obecni”, „uwzględniając czynny udział wiernych i troszcząc się o estetyczną stronę całości”. Wszystkie jego polecenia mają być podane „zwięźle i tylko wtedy, gdy są konieczne”⁵⁸. Decyzję, jak postąpić w każdym przypadku (szczególnie w sytuacji rodzącej jakąś wątpliwość), z racji pełnionej przez siebie funkcji, podejmuje ceremoniarz, nie ulegając naciskom ze strony uczestników zgromadzenia, czy to przewodniczącego, czy innego posługującego, czy też wiernego nie spełniającego specjalnej funkcji liturgicznej.

Jeśli nie ma specjalnie wyznaczonych do tego posługujących, do niego należą pomocnicze czynności, jak np. „obsługiwanie mikrofonu (włączanie, przestawianie, przenoszenie, regulowanie itp.)” czy podanie przewodniczącemu liturgii dodatkowych modlitw i tekstów nie zawartych w mszale (komentarzy, wstępu i zakończenia modlitwy powszechnej, ogłoszeń itp.). To on formuje procesję na początku i na końcu celebracji; może też „wydać komendę lub zrobić jakiś znak na rozpoczęcie procesji”. Szczególnym polem działania ceremoniarza i zarazem sprawdzianem jego umiejętności są jego interwencje „w sytuacjach nietypowych, gdy coś zakłóca normalny przebieg liturgii (np. brak klucza do tabernakulum, potrzeba dodatkowego przyniesienia wina, hostii, puryfikaterza lub tp.)”⁵⁹.

„W czasie celebracji niech pełni posługę z możliwie największą dyskrecją; niech nie mówi rzeczy zbytecznych; niech nie zajmuje miejsca diakonów i asystujących przy boku celebransa; wreszcie wszystko niech wykonuje z pobożnością, cierpliw-

⁵³ II Polski Synod Plenarny, *Liturgia...*, s. 95.

⁵⁴ Por. F. Blachnicki, *Katechizm...*, s. 118.

⁵⁵ Por. CE 34.

⁵⁶ Świadczy o tym chociażby fakt, że w *Ceremoniale Episcoporum* posługa mistrza ceremonii przedstawiona jest tylko ogólnie (34-36), natomiast w opisie poszczególnych celebracji jego osoba się nie pojawia.

⁵⁷ S. Szczepaniec, *Ceremoniarz...*, s. 3.

⁵⁸ T. Sinka, *Ceremonie Mszy...*, s. 17-18.

⁵⁹ F. Blachnicki, *Katechizm...*, s. 109 i 124; w sprawie praktycznych wskazówek dotyczących posługiwania ceremoniarza, zob. W. Kosmowski, *Ceremoniarz. Jak interweniować w trudnych sytuacjach?*, „Oaza. Pismo Ruchu Światło-Życie” 45 (2000), s. 30-32.

ścią, gorliwością”⁶⁰. Przede wszystkim ceremoniarz nie powinien zapominać, że sam jest członkiem zgromadzenia i modli się wraz z nim. Roztropność, powściągliwość i prostota to cechy podstawowe przy wykonywaniu tej funkcji. Jego interwencje nie powinny być zbyt częste, ani bardzo rzucające się w oczy. Powinien unikać ciągłego wpływu na zgromadzenie, mając świadomość granic pełnionej przez siebie funkcji. Niektóre wskazówki, o ile będą słyszalne i zrozumiałe, może wypowiadać ze swojego miejsca⁶¹; czasem wystarczy dyskretna interwencja przez odpowiedni gest⁶², a nawet tylko spojrzenie.

Nic nie stoi na przeszkodzie, żeby w razie potrzeby (szczególnie w celebracjach bardziej bogatych w obrzędy, jak np. Triduum Paschalne) funkcję ceremoniarza przyznać kilku osobom, by zadanie „koordynacji czynności” łatwiej im było spełniać⁶³. Każdy z takich *pomocników ceremoniarza* byłby odpowiedzialny za jeden z zespołów usługujących w liturgii, szczególnie za przeprowadzenie próby ceremonii na etapie jej przygotowania; lub też za jakąś część liturgii (obrzęd lub zespół obrzędów, np. Modlitwę powszechną, procesję z darami, czytania czy śpiewy), pomagając w ten sposób w sprawnym pokierowaniu celebracją⁶⁴.

W wypełnianiu zadania przygotowania liturgii i kierowania jej przebiegiem ceremoniarz „*przestrzega obowiązujących przepisów* prawnych, dotyczących świętych obrzędów, z zachowaniem prawdziwego ich ducha, a ponadto zgodnych z prawem tradycji Kościoła lokalnego, które służą pożytkowi duszpasterskiemu”⁶⁵.

Kościół wypełnia zadanie uświęcania w szczególny sposób przez świętą liturgię, w której sprawowany jest cały publiczny kult Boży. „Tego rodzaju kult dokonuje się wtedy, gdy jest sprawowany w imieniu Kościoła przez osoby prawnie do tego wyznaczone i z zastosowaniem aktów zatwierdzonych przez władzę kościelną”⁶⁶. Służąc liturgii ceremoniarz musi więc zachować jedność z biskupem oraz wiedzieć, kto co może w liturgii wykonywać. Spełnia to wszystko, jeśli w swojej posłudze nie wykracza przeciw przepisom liturgicznym. „Wierni mają prawo do prawdziwej liturgii, czyli do takiej, jakiej chciał i jaką ustanowił Kościół”⁶⁷. Bezprawne posługiwanie w liturgii godzi w Kościół, pozbawiając go najskuteczniejszego narzędzia uświęcania, a tym samym niweczy ostateczny cel działań ceremoniarza – budowanie Ciała Chrystusowego.

Ceremoniarz powinien znać nie tylko normy ogólnokościelne, ale również te, które wydaje biskup diecezji. Jako ten, któremu zależy na dobru Kościoła, ma ich przestrzegać w celebracjach, które przygotowuje i którymi kieruje, oraz uczyć tych norm innych.

⁶⁰ CE 35 (tłum. własne).

⁶¹ Por. M. Brulin, *Servizi...*, s. 303.

⁶² Por. F. Blachnicki, *Katechizm...*, s. 109.

⁶³ Por. M. Brulin, *Servizi...*, s. 302.

⁶⁴ Por. CPL, s. 89-90.

⁶⁵ CE 34 (tłum. własne).

⁶⁶ KPK, kan. 834, § 2.

⁶⁷ Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Instrukcja «Inaestimabile donum»*, Uwagi wstępne.

Pełniąc swoją posługę w zgromadzeniu liturgicznym, ceremoniarz powinien być *ubrany* w albę (może być też ubrany w strój chóralny). Jeśli jest diakonem, może wkładać dalmatykę⁶⁸, ale tego rozwiązania nie należy polecać, bo diakon nie pełni wówczas swojego urzędu związanego ze święceniami. Diakon i kapłan będący ceremoniarzami mogą ubierać stulę tylko podczas rozdzielania Komunii lub pełnienia posługi przy tabernakulum. Ceremoniarzem nie powinien być koncelebrans.

Pomocą dla ceremoniarza w przygotowaniu i pokierowaniu celebracją będą w pierwszym rzędzie *księgi liturgiczne*, ukazujące kształt poszczególnych celebracji, wraz z wprowadzeniami do nich, gdzie znaleźć można normy dotyczące sprawowania czynności świętych w tych celebracjach. Może także korzystać z komentarzy do tych ksiąg. Szczególnie pomocne mu będą *ceremoniały*: zawierają one wszystko to, co każdy z posługujących różnego stopnia powinien w danej celebracji czynić i adresowane są między innymi właśnie do ceremoniarzy⁶⁹. Ułatwią one ceremoniarzowi przeprowadzenie próby ceremonii oraz kierowanie zespołem służby liturgicznej w trakcie celebracji; pomogą też w ustrzeżeniu się od błędów.

Podstawowym ceremoniałem jest dziś *Ceremoniale episcoporum* (Ceremoniał biskupi) z 1984 roku. Księga ta „została napisana po to, żeby biskup i inni posługujący, a zwłaszcza mistrzowie ceremonii, mogli w niej znaleźć to, co jest potrzebne, aby liturgiczne celebracje, którym przewodniczy biskup, postrzegane były nie jako wyłącznie zespół ceremonii, ale – według ducha Soboru Watykańskiego II – jako szczególna manifestacja Kościoła partykularnego”⁷⁰. Opisana jest w nim wzorcowa forma celebracji liturgicznych z udziałem biskupa, a te z kolei mają być wzorem dla wszystkich innych celebracji⁷¹.

Księga ta powinna być dobrze znana ceremoniarzowi. W pierwszej części opisuje ona *liturgię biskupią w ogólności*: jej wartość i znaczenie, wynikające z tego, że biskup jest fundamentem i znakiem jedności w kościele partykularnym; różne posługi w niej sprawowane; kościół katedralny jako miejsce sprawowania liturgii; przepisy dotyczące szat i insygniów biskupa, oznak czci okazywanych Najświętszemu Sakramentowi, księdze Ewangelii oraz biskupowi i innym osobom; przepisy odnoszące się do okadzeń, porządku przekazywania znaku pokoju, sposobu trzymania rąk, używania wody święconej, wygłaszania tekstów i troski o księgi liturgiczne. Część druga poświęcona jest *Mszy świętej* i zawiera szczegółowy opis czynności, od przygotowania do mszy, aż do powrotu do zakrystii. Trzecia część traktuje o *Liturgii godzin i celebracjach słowa Bożego*. Część czwarta, szczególnie podkreślając wartość niedzieli jako dnia Pańskiego, poświęcona jest *celebracjom tajemnic Pana w ciągu roku* liturgicznego, w różnych jego okresach. Przedmiotem części piątej jest opis liturgii związanych z udzielaniem *sakramentów*. Część szósta opisuje celebracje *sakramentaliów*: m.in. ustanowienie lektorów i akolitów, pogrzeb, wmurowanie kamienia węgielnego, poświęcenie kościoła i ołtarza, poświęcenia różnych przedmiotów, korona-

⁶⁸ CE 36 (tłum. własne).

⁶⁹ Por. CE, Dekret.

⁷⁰ CE, Prooemium, 2 (tłum. własne).

⁷¹ Por. tamże, Prooemium, 2.

cję obrazów Najświętszej Maryi Panny, procesje, wystawienie i błogosławieństwo eucharystyczne, błogosławieństwa udzielane przez biskupa. Siódma część poświęcona jest *szczególnym dniom w życiu biskupa*, jak np. elekcja, święcenia, objęcie diecezji, przyjęcie go w kościele katedralnym, śmierć i pogrzeb. W ostatniej, ósmej części ukazane są *celebracje liturgiczne związane z uroczystym aktem władzy biskupiej*: synody, wizyta duszpasterska oraz wprowadzenie nowego proboszcza. Dodatek opisuje szaty biskupów, kardynałów, prałatów i kanoników.

Ceremoniarzom w parafiach służyć powinien *ceremoniał parafialny*, ułożony na wzór powyższego. Najbardziej znanym tego typu ceremoniałem w języku polskim był *Ceremoniał parafialny*, opracowany przez bpa J. A. Nowowiejskiego w 1892 (poprawiany i wznawiany w Płocku do roku 1931)⁷². Powstał on z potrzeby ujednoczenia reguł obrzędowych stosowanych w parafiach, a nie zawsze zgodnych z prawami Kościoła i z duchem liturgii i jej symbolizmem, które wykształciły się wskutek nieumiejętnego stosowania ogólnych reguł do poszczególnych przypadków trafiających się w parafiach⁷³.

Podsumowanie

Ze względu na wielką odpowiedzialność ceremoniarza za liturgię, nie każdy może pełnić tę posługę, lecz ten tylko, kto **dobrze zna liturgię, jej historię i istotę oraz jej prawa i przepisy**, mający równocześnie **rozumienie dla wymogów pastoralnych**, a zwłaszcza dla duchowego dobra wiernych, skoro ma przyczyniać się do ich owocnego uczestnictwa w liturgii oraz do piękna świętych celebracji⁷⁴.

Ceremoniarz **powinien znać odpowiedzi na pytania: kto celebrować liturgię, jak, kiedy i gdzie ją celebrować**⁷⁵. W szczególności potrzebna mu jest „znajomość teologicznych podstaw hierarchicznej struktury zgromadzenia liturgicznego oraz istniejących w nim różnych posług i funkcji”⁷⁶. Aby umiał pokierować zespołem osób, z których każda podejmuje właściwe sobie zadanie, musi nie tylko **posiadać umiejętność organizowania pracy zespołowej**, ale i **dobrze rozumieć naturę każdej funkcji liturgicznej**⁷⁷.

Liturgia „składa się z części niezmiennej, pochodzącej z ustanowienia Bożego, i z części podlegającej zmianom” (KL 21). Ceremoniarz **umie je odróżnić oraz wyeliminować wszystko, co nie odpowiada wewnętrznej naturze liturgii, a zachować to, co jest z nią zgodne**. Znajomość przepisów w połączeniu z doświadczeniem duszpasterskim⁷⁸ pozwoli mu umiejętnie pogodzić obowiązujące normy z rzeczami nowymi oraz z tradycjami liturgicznymi różnych regionów⁷⁹.

⁷² Por. M. Pisarzak, *Ceremoniał*, w: EK, t. 3, kol. 9; zob. J. C. Mueller, *Mały ceremoniał dla kleryków i kapłanów*, Poznań 1949.

⁷³ Por. A. J. Nowowiejski, *Ceremoniał parafialny...*, s. 5.

⁷⁴ Por. CE 34.

⁷⁵ Por. KKK 1135-1199.

⁷⁶ H. J. Sobeczko, *Zgromadzeni w imię Pana...*, s. 175.

⁷⁷ Por. S. Szczepaniec, *Ceremoniarz*, s. 6.

⁷⁸ Por. R. Berger, *Mały słownik...*, s. 25.

⁷⁹ Por. KL 23; zob. KKK 1200-1209.